

3. Кант И. К вечному миру. Сочинения: в 6-тит. [под общ. ред. В. Ф. Асмуса и др.]. Москва: Мысль, 1996. Т. 6. 743 с.
4. Фихте И. Г. К вечному миру. Философский проект Иммануила Канта 1796. Трактаты о вечном мире; предисл. Ф. В. Константинова; вводная ст. и прим. И. С. Андреевой. Москва: Соцэкгиз, 1963. С. 193-202.
5. Гегель Г. В. Ф. Философия права. Пер. с нем.; ред. и сост. Д. А. Керимов и В. С. Нерсисянц. Москва: Мысль, 1990. 534 с.
6. Вітюк І., Муравицький В. Концепт благоговіння перед життям А. Швейцера у розрізі екологічної етики Церкви АСД. *Енергоефективність та екологічно прийнятне енергозабезпечення з позицій християнської відповідальності за створіння*. Матеріали міжнародного наукового семінару (Ужгород, 10-13 лютого 2010 р.). Ужгород, 2010. С. 142-146.
7. Кисельов М. М., Канак Ф. М. Національне буття серед екологічних реалій. Київ: Тандем, 2000. 320 с.
8. Матюхіна О. А. Життя як найвища цінність буття – провідна ідея філософії Альберта Швейцера. *Вісник Національного авіаційного університету. Сер.: Філософія. Культурологія*. 2013. № 2. С. 47-51.
9. Нікітенко В. О. Загальнолюдські цінності як геоцінності планетарного масштабу: антропологічні виміри. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2013. Вип. 55. С. 131-138.

Андрій ГРИЦЕНКО

*доктор економічних наук, професор, академік НАН України
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»,
Київ, Україна
agrytsenko@ief.org.ua*

МИР ЯК БАЗОВА ЦІННІСТЬ У ЗМІНІ СВІТОВИХ ПОРЯДКІВ

Мир завжди виступав базовою цінністю, якій віддавали перевагу після негараздів війни. Він ставав основою розвитку і процвітання після зміни світових порядків. Наприкінці 2021 року вийшла книга Роя Даліо, що присвячена зміні світових порядків [7]. Вона стала міжнародним бестселером і широко обговорюється фахівцями і міжнародною науковою, політичною і бізнесовою спільнотою (включаючи Г.Кісінджера – колишнього Держсекретаря США, директорів ряду провідних дослідницьких установ, керівників великих компаній) [8].

На основі узагальнення великої статистичної інформації (що стосується таких критеріїв, як розвиток освіти, інновацій та технологій, конкурентоздатність країн на світових ринках, обсяги виробництва, частка у світовій торгівлі, військова потужність, потужність фінансового центру на ринках капіталів, сила валюти у якості резервної) було виділено, починаючи з середини другого тисячоліття, великі цикли, тривалістю 250 років з перехідними періодами у 10-20 років.

Згідно з цією концепцією великий цикл починається після великого воєнного конфлікту, в результаті якого встановлюється новий світовий порядок, провідну роль починає відігравати нова держава, яка консолідує свою владу, створює відповідні інститути і забезпечує процвітання. На вершині цього історичного руху постійно зростає добробут, нове покоління живе в більш комфортних умовах, збільшуються потреби і борги, держава, користуючись резервною валютою, вирішує свої проблеми за рахунок друку додаткових грошей. Все це приводить до накопичення проблем, посилення соціальної нерівності, послаблення держави, і поступово економіка переходить в стадію спаду. Ослаблена країна не може протистояти новим державам, що посилюються, і в результаті війн виникає перерозподіл світової влади та формування нового світового порядку. За таким сценарієм відбулось піднесення і падіння Голандської, потім Британської імперій, піднесення США як світового лідера.

З таким підходом можна в цілому погодитися, взявши до уваги уточнення стосовно прискорення історичного процесу, існування різних рівнів світового порядку та особливостей сучасного процесу глобалізації. Всі зміни світових порядків починались з війн, а закінчувалися миром. В методиці оцінювання ціннісних орієнтацій Ш.Шварца мир є однією основоположних цінностей [9]. І вона є умовою реалізації інших базових цінностей (безпосередньо таких, як, наприклад, соціальний порядок, національна безпека, внутрішня гармонія, а більш опосередковано – всіх інших). Цінності є предметом таких прискіпливих міжнародних досліджень, як Європейське соціальне дослідження (ESS), Світове та європейське дослідження цінностей (WVS/ EVS), Міжнародна програма соціального дослідження (ISSP). Незалежно від уваги, приділеної у тому чи іншому опитуванні безпосередньо проблематиці миру, цінність миру є фундаментальною, і вона завжди актуалізується в часи війн або їх загроз, бо її власне значення виявляється саме в протилежність війні, яка руйнує життєві цінності. Безсумнівно, зараз вона буде актуалізована у змінних модулях опитувальників (наприклад, у Європейському соціальному дослідженні, де передбачено змінні модулі по ключовим суспільним темам) [1, с.24-25].

В залежності від мети дослідження в літературі використовуються різні визначення цінностей. В контексті аналізу миру як цінності добре працює визначення, запропоноване американським вченим польського походження Мілтоном Рокичем, який визначає цінності, як «стійке переконання в тому, що певний спосіб поведінки чи кінцева мета існування має потенційне значення з особистого погляду, на відміну від

протилежного чи зворотного способу поведінки або кінцевої мети існування» [5, с.28]. Мир стає актуальною цінністю у відношенні до війни і проти неї. Як базова цінність він стає підґрунтям для відновлення порушених або формування нових суспільних цінностей у змінах світових порядків. Наприклад, Віденський конгрес (1815 р.) відновив у новій формі спільноту легітимних монархій, а Вестфальський мир (1648 р.) сформував таку суспільну цінність, як державний суверенітет. В цілому до теперішнього часу можна виділити наступні опори миру у зміні світових порядків.

Вестфальський мир (1648 р.), який після завершення Тридцятирічної війни, що торкнулася майже всіх країн європейського континенту, сформував новий порядок в Європі та відповідну систему міжнародних відносин, засновану на концепції державного суверенітету [4].

Віденський конгрес (вересень 1814р. – червень 1815 р.), в якому взяли участь більше двохсот дипломатів майже з усіх країн європейського континенту і який перекроїв політичну карту Європи та перетворив її на спільноту легітимних монархій, забезпечивши на певний час мир і спокій [3].

Версальський мирний договір (1919 р.), що оформив результати Першої світової війни і після окремої угоди між США і Німеччиною (1921 р.), яка практично повторювала Версальську договір, але не мала статей про Лігу Націй і про відповідальність Німеччини за розв'язання війни [2], став хиткою основою міждержавних відносин, що пов'язано з суттєвими суперечностями між країнами, революцією в Росії та загальною нестабільністю ситуації. Договір постійно порушувався і в 1937 р. втратив юридичну силу.

Ялтинська та Потсдамська конференції (1945 р.), які підвели підсумок другої Світової війни і сформували післявоєнний світовий порядок, включаючи зміни державних кордонів, післявоєнний устрій Німеччини, рішення про принципи утворення і діяльності ООН [6]. Розпад СРСР започаткував кризу післявоєнного світового порядку, яка пройшла ряд етапів і зараз досягла найвищої руйнівної точки.

Цінності лежать в основі цивілізаційних відмінностей і суперечностей. А цивілізаційна конкуренція має глибинний характер і часто проявляється через технологічні, економічні, соціальні, культурологічні форми і тільки на вершині протистоянь виступає у своїй власній формі. Саме тому цивілізаційні війни мають найбільш руйнівний і гібридний по суті характер.

Вестфальський мир, як вважають сучасні історики, заклав основи сучасного світового порядку, де існують суверенні національні держави, що діють, виходячи з принципів міжнародного права. Зважаючи на події, які розгорнулися після розпаду СРСР, досягли апогею у війні РФ проти України та протистоянні найбільш потужних світових гравців і практично поставили під сумнів базові принципи міжнародного права, включаючи права власності та суверенність, можна вважати, що на початку 21 століття руйнуються не тільки конкретні форми історичного втілення світового порядку, а й його фундаментальні підґрунтя, закладені Вестфальською системою. Світ стоїть на порозі принципово нового світового порядку, де провідними гравцями стають не тільки держави (суверенітет яких розмивається і деактуалізується), а й міжнародні корпорації, перш за все інформаційно-цифрові, які уже зараз є більш потужними, ніж багато держав, і мають спільно-розділену власність і владу в різних країнах і у глобальному просторі; де економічні відношення переміщуються переважно у віртуальний простір, а цифрові валюти тіснять національні грошові одиниці; де правила і норми життєдіяльності людей формуються переважно у глобальних мережах, а міждержавні відносини відходять на задній план, уступаючи місце безпосереднім відносинам між людьми як суб'єктами глобального простору.

Ці зміни мають суперечливий характер, породжують кризи цивілізаційного характеру, протистояння і навіть збройні конфлікти та війни. В цих умовах зростає значення розуміння необхідності досягнення миру як базової цінності подальшого цивілізаційного розвитку. Втрата цієї цінності в умовах глобального світу і ризиків ядерної війни означає загрозу самому існуванню людства.

ЛІТЕРАТУРА:

- Інформаційний буклет ess - european social survey. URL: https://www.europeansocialsurvey.org/docs/about/ESS_Prospectus_Ukrainian.pdf (дата звернення: 27.04.2022).
- Версальсько-Вашингтонська система. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/world_history/4804/ (дата звернення: 26.04.2022).
- Віденська система міжнародних відносин. URL: <https://jak.waykun.com/articles/videnska-sistema-mizhnarodnih-vidnosin.html> (дата звернення: 26.04.2022).
- Дмитрієв А.І. Вестфальський мир 1648 року і сучасне міжнародне право: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України; Київський університет права, 2001. 426 с.
- Матяж В.С., Березянська А.О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості / *Наукові праці Чорноморського державного університету імені*

- Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія". Сер.: Соціологія. 2013. Т. 225, Вип. 213. С.27-30.*
6. Потсдам. Конференція, яка перекроїла повоєнну Європу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3073599-potsdam-konferencia-aka-perekroila-povoennu-evropu.html> (дата звернення: 26.04.2022).
  7. Dalio Ray. The Principles for Dealing with the Changing World Order: Why Nations Succeed or Fail. New York, London, Toronto, Sydney, New Dehli: Avid Reader Press, 2021. 577 p.
  8. Ray Dalio's «Principles for Dealing with the Changing World Order: Why Nations Succeed or Fail». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=8MtNRO1DIQs> (дата звернення: 26.04.2022).
  9. Schwartz S. H. Universals in the Content and Structure of Values: Theory and Empirical Tests in 20 Countries. Advances in Experimental Social Psychology. New York: Academic Press, 1992. Vol. 25, pp. 1-65.

Вікторія НЕБРАТ

*доктор економічних наук, зав. відділу економічної історії,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»,
Київ, Україна,
victoria_nebrat@ukr.net*

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ СУСПІЛЬСТВА В ЧАС ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ: ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР

В умовах надзвичайних викликів, що постали перед суспільством, економікою та державою, з початком безпрецедентної збройної агресії, яку здійснює російська федерація щодо суверенної України, набуває особливого значення єдність суспільства у готовності до боротьби за свою свободу і Державу. Постають і потребують негайного особистого вирішення споконвічні сакральні питання про те, що ми цінуємо найбільше і чим готові пожертвувати. Це – нескасовні аксіологічні імперативи, які є підґрунтям для вирішення всіх інших питань суспільної організації – воєнних і цивільних, економічних і соціальних, нагальних і перспективних, громадських, національних і суто індивідуальних.

З огляду на це, проблематика наукового дискурсу щодо ціннісних орієнтирів у сучасному світі та, зокрема, в українському суспільстві є надзвичайно актуальною. Теоретичний аналіз ціннісних орієнтирів та вивчення й узагальнення практичного досвіду в цій царині є важливим завданням як для академічної спільноти, так і для публічного управління в умовах війни та повоєнного відновлення.

Як свідчить історія, окремі країни зуміли побудувати ефективну економічну модель, систему державно-приватного партнерства та соціальних інститутів під тиском недружніх сусідів, зазнавши масштабних